

EL RAVAL COM A ESCENARI OBERT DE DROGUES

ESTUDI DEL BARRI EN EL MARC DE SIS CIUTATS EUROPEES

ALICIA RODRÍGUEZ-MARTOS, PILAR SOLANES. Pla Municipal d'Acció sobre les Drogodependències

JOSÉ A. CASTILLO. Psicòleg encarregat del treball de camp

Introducció

Des dels anys vuitanta s'ha anat ampliant, a nivell internacional, l'enfocament terapèutic de les drogodependències, en el sentit de no limitar-se a objectius abstinencials (massa ambiciosos i dissuasoris per a alguns), sinó d'oferir també estratègies adreçades a la reducció dels danys lligats al consum, mentre l'addicte no es vegi capacitat o preparat per abandonar-lo.

En una política de reducció de riscos/danys, la prioritat és facilitar el contacte entre l'addicte i els recursos socio-sanitaris. Per això hi ha la necessitat d'una més gran permissivitat que permeti aproximar-se al toxicòman.

En contrapartida, hi ha més propensió a l'establiment d'escenaris oberts de drogues, definits com "totes aquelles situacions en les quals els ciutadans es veuen públicament confrontats amb el consum i el tràfic de drogues"¹ i que poden comportar problemes capaços de comprometre l'avanç de les estratègies de reducció de danys. La disjuntiva entre repressió i permissivitat² hauria de conciliar-se valorant l'impacte dels espais oberts sobre l'entorn.

En l'intent d'establir aquesta valoració, l'Amsterdam Bureau Voor Onderzoek en Statistiek (O+S) d'Amsterdam va assumir, el 1993, l'organització d'enquestes sobre escenaris oberts de drogues en algunes de les principals ciutats europees, a càrrec de la Comissió de la Unió Europea.

El 1995 les ciutats d'Amsterdam

(tres barris del centre), Barcelona (El Raval), Hamburg (St. Georg), Londres (Brixton), París (Goutte d'Or) i Rotterdam (quatre districtes centrals), pertanyents a la Unió Europea i que comptaven amb una institució local capaç de coordinar el projecte, varen participar en un estudi, l'objectiu del qual era esbrinar i comparar el grau de percepció de la subcultura de la droga i el nivell de molèstia experimentat al respecte per part de diversos estaments de determinats barris a ciutats europees.

La iniciativa del present estudi va sorgir d'Hamburg, ciutat en què l'escenari obert de drogues al barri de St. Georg, especialment a l'Estació Central, havia generat una problemàtica molt forta. Es partia de la idea que els toxicòmans tendien a concentrar-se als barris urbans deprimits i amb certa tradició de subcultures i se suposava que, en estudiar diferents barris europeus en els quals es donava per suposada una notable prevalença, la condició i les característiques d'un escenari obert de drogues serien anàlogues a les de l'esmentat barri alemany.

Els quatre aspectes que s'havien d'investigar eren:

a) possible assentament dels escenaris oberts de drogues en districtes amb anomia social prèvia,

b) grau de visibilitat dels escenaris de drogues en barris que ja eren problemàtics i amb gran taxa de drogoaddicció,

c) possible proporcionalitat entre "molèstia" i "visibilitat",

d) rellevància de les mesures polítiques (inespecífiques i específiques) pel que fa al desenvolupament, estabilització i desaparició dels escenaris oberts.

Es va recopilar informació general a partir d'informes d'experts, documentació local i observació directa. Es van registrar la situació, la composició i les condicions de vida del barri, com també les seves característiques d'anomia social (índex de delinqüència, població marginal i drogodependència).

A cada barri triat es va elegir, a continuació, una mostra aleatòria de grups diana rellevants: residents, comerciants, policia local i drogoaddictes. En total, es van enquestar 2.217 individus: 1.235 residents, 304 comerciants, 263 policies locals i 415 addictes. Una vegada recollida tota la informació (resultats), s'establí una comparació entre els 6 barris participants en l'estudi, per tal de poder treure'n conclusions generals i, quan s'esqueia, particularitats.

En aquest article aportem les dades que corresponen a la ciutat de Barcelona, el barri del Raval de la qual va ser seleccionat per l'especial presència i visibilitat del consum i tràfic de drogues que hi ha. La mostra d'enquestats estava formada per 366 persones escollides a

1. Bless, R.; Korf, D. J.; Freeman, M.: *Open Scenes: a cross-national comparison of concepts and urban strategies*. Eur. Adict. Res. 1995; 1: 128-138.

2. Renn, H.; Lange, K. J.: *Urban Districts and Drug Scenes. A comparative study on nuisance caused by "open" drug in major European cities*. European Commission, Directorate General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs. 1995.

l'atzar i incloïa 205 residents, 50 comerciants, 50 policies locals i 61 drogaaddictes als quals es passava una entrevista estandaritzada, variable segons el grup.

Característiques sociodemogràfiques del barri

El Raval té uns 37.000 habitants, amb un índex d'immigració del 42%. El nivell educatiu és baix, amb una deficient escolarització (31%) i analfabetisme (1,08%). La taxa d'atur és del 22%, i l'índex de dependència econòmica el 32%. La prostitució del Casc Antic es concentra majoritàriament al barri del Raval i hi ha aproximadament 45 locals de concurrència pública on es produeixen conflictes de drogues.

La prevalença d'addictes a drogues il·legals al barri se situa al voltant de 307,2/10.000 habitants³, i han iniciat tractament 48,7/10.000 habitants del barri. La taxa d'inicis de programes de manteniment amb metadona és de 18,4/10.000 i les urgències motivades per drogues il·legals ascendeixen a una taxa de 129,6/10.000. La taxa de mortalitat per sobredosi del Raval (79/10.000 habitants) és molt superior a la resta de la ciutat. En els addictes per via intravenosa, al Raval hi ha una prevalença de 53,9/10.000 casos de tuberculosi i una taxa de 27/10.000 casos de sida. Als carrers del Raval es van recollir 4.986 xeringues llençades entre gener i novembre de 1994. El mapa delictiu⁴ indica que Ciutat Vella és un dels districtes amb més actes delictius, el 40% dels quals corresponen al

Raval. La criminalitat típica inclou delictes contra la propietat i activitats relacionades amb el tràfic i consum de drogues. L'índex de victimització al Raval se situa en 9,6. La policia, quan hi ha una concentració d'addictes, els demana la documentació, els registra i els dispersa, i envia a la comissaria els que tenen causes legals pendents. També tenen instruccions de no intimidar el toxicòman que estigui consumint droga en públic i retirar i dipositar en contenidors especials el material d'injecció utilitzat. La guàrdia urbana està preparada per prestar assistència mèdica immediata i tramitar trasllats hospitalaris.

Una operació policial, a partir dels Jocs Olímpics, va fer disminuir la presència a la via pública de drogaaddictes i de camells, que ara actuen més dins de les cases i tenen un emissari que recorre el carrer per a la captació de clients.

Resultat de l'estudi sobre escenaris oberts

Escenari de drogues i característiques dels toxicòmans

La majoria d'addictes eren usuaris d'heroïna per via intravenosa, la droga més important per al 78%. El 25% d'entrevistats consumia a cel obert i la major part tenia com a principal font de subministrament de xeringues determinats recursos especials (programes d'intercanvi, etc.). El 55% vivia al barri i la seva presència es feia evident en certs moments i llocs, sense identificar-se punts de concentració concrets. La seva

font d'ingressos era preferentment el treball regular i la prostitució, especialment en el sexe femení. El 90% dels addictes reconeixia haver estat detingut en alguna ocasió (el 50% dels casos per haver violat la llei en relació amb les drogues); el 80% indicava haver comès el primer delictes després d'iniciat el consum de drogues.

Percepció i avaluació emocional de la presència de grups marginals al barri

L'enquesta als residents del barri va indicar que la major part (89,9%) se sentien bastant molestos per la presència de drogaaddictes, encara que aquests no fossin el col·lectiu marginal més visible. Els veïns, especialment aquells més exposats a la visió i trobada amb toxicòmans, consideraven que la policia hauria de "netejar" el barri. Pel que respecta als comerciants, molts se sentien molestos pel fet de veure drogaaddictes dropejant davant del seu local. La informació de la policia (queixes rebudes) recollia aquest malestar.

Percepció i avaluació emocional dels escenaris de drogues al barri

Respecte a la percepció dels residents al Raval, la situació més observada

3. Pla Municipal d'Acció sobre les Drogodependències. Informe "Pla de Drogues per a Ciutat Vella". Barcelona, novembre de 1994. (Document no publicat).

4. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona. *La delinqüència a Barcelona: realitat i por a 1993*. Enquesta de Seguretat Ciutadana de 1994. Àrea Metropolitana de Barcelona. Mancomunitat de Municipis. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1994.

L'any anterior havia estat veure xeringues abandonades (53,2%), seguida del consum públic de drogues, la mendicitat a càrrec d'addictes, la presència d'addictes als portals i el tràfic (amb igual freqüència), la presència de grups dropejant, i l'oferta de drogues per a la seva compra. Quasi no s'esmentava (12%) la presència de grups d'addictes, cosa que probablement té a veure amb l'actuació policial de dispersió i dissuasió del consum públic, com també amb el control de les seves pertinences, quan es troben amb algun. L'aparent disminució del consum públic de drogues, d'addictes a les escales i els portals i l'abandó de xeringues al carrer fou comentada pels enquestats. Però els incidents que seguien provocant més incomoditat eren precisament la presència de xeringues, l'ús de drogues en públic i la mendicitat. La presència de xeringues constituïa una preocupació unànime. Residents i comerciants coincidien a considerar extremadament molest qualsevol incident amb toxicòmans. El sentiment d'incomoditat i insatisfacció amb el districte, com també les demandes d'una resposta rigorosa, semblaven estar relacionades amb el nombre de famílies (sobretot amb nens) que viuen al territori on s'ubica un escenari de drogues obert.

Escenaris de les drogues i ciutadania: la molèstia percebuda, segons els propis addictes

El 90% d'addictes del Raval deien que entenien que a la gent els molestés veure com es punxen i el 80% es feia

càrrec de la molèstia inherent a la intrusió d'addictes en l'esfera privada dels residents (parar-se a entrades, etc.). La mendicitat era negativament valorada pel 65% d'addictes, mentre que només el 25% entenia la molèstia del tràfic ostentós. La meitat d'addictes considerava que tenien una imatge pública de delinqüents i creia que la gent desitjava l'adopció d'accions per fer-los desaparèixer del barri.

Opinió sobre els addictes: com tractar-los

El 72% dels veïns del Raval eren partidaris d'una actuació rigorosa contra els addictes: la meitat de comerciants reclamava severes intervencions contra ells. El 70% de policies locals veïen els addictes més aviat com a víctimes, però el 50% haurien optat per mesures més dràstiques per lluitar contra els escenaris oberts. Hi havia una insatisfacció amb l'actual política de simple dispersió i contenció, tàctica que els policies consideraven a la llarga poc efectiva.

Conclusions i comentari

En el cas del Raval, la resposta a les quatre qüestions plantejades a l'estudi és bastant coincident amb les de la resta de barris estudiats:

a) Es confirma la hipòtesi que els escenaris oberts s'assenten en barris amb anomia social prèvia.

b) Al Raval hi ha menys visibilitat de l'escena de drogues que en altres ciutats

europèes, però més que en altres barris de la ciutat, ja que es tracta d'una zona amb elevada taxa de drogaaddicció i de conflictivitat. En el conjunt de ciutats europees participants, el barri més "visible" va ser el de St. Georg, d'Hamburg, a on s'estimava la presència d'uns 120 addictes diàriament situats a l'Estació Central. El barri amb una escena menys visible era el de Brixton, a Londres.

c) Tot i que el nivell de molèstia sol correspondre's amb l'elevada i ostentosa presència de toxicòmans (Hamburg, Rotterdam i Amsterdam), hi ha una variabilitat en la percepció subjectiva de la molèstia. A Barcelona, com a París i Londres, la incomoditat és, en conjunt, menor que a altres ciutats europees, d'acord amb la menor visibilitat de l'escena. Els residents al Raval se senten, però, bastant molestos amb la presència d'addictes i desitgen desempellegar-se'n, encara que la incomoditat sigui menor que a altres ciutats europees per la menor visibilitat del problema. El principal motiu de queixa, aquí, com a Hamburg, és l'abandonament de xeringues. Es percep poc el tràfic i consum públic de drogues, encara que la policia els detecti. L'oferta de drogues al carrer té escassa rellevància. Els addictes entenen que la seva conducta distorsioni i provoqui malestar al barri.

El Raval presenta, en conjunt, un escenari de drogues molt menys visible que altres barris europeus. Els addictes s'han anat dispersant, tant per la política de recuperació del districte de Ciutat Vella com per l'actitud de rebuig per part del veïnat.

Al Raval, com a tots els barris estudiats (menys al de St. Georg d'Hamburg), els addictes entenen que la seva conducta distorsioni i creï malestar al barri.

d) Pel que fa a la rellevància de les mesures polítiques respecte al desenvolupament, estabilització o desaparició dels escenaris oberts, es comprova a les sis ciutats una relació directa entre el desenvolupament d'escenaris oberts i la política de reducció de danys, que ha portat a ciutats com Amsterdam, Rotterdam i Hamburg a replantejar-se una tolerància que havia possibilitat macroespais oberts concentrats, el desmantellament dels quals no ha estat o està sent fàcil, ja que es tracta de combatre conductes asocials sense retrocedir a postures repressives i criminalitzadores. A Amsterdam s'ha creat el projecte City-Junkie de col.laboració entre la policia i els serveis terapèutics.

A Barcelona, on no hem arribat a tenir escenaris oberts concentrats, la tolerància s'ha equilibrat amb la recerca de mesures encaminades a evitar i eradicar conductes socialment pertorbadores.

La policia té instruccions d'impedir qualsevol intent de concentració pública

de drogoaddictes, com també de sancionar el petit tràfic al carrer i el consum públic de substàncies. Els agents tracten de dissuadir-los de les seves activitats i de dispersar els addictes, més que d'incoar-los expedients.

De l'estudi realitzat no es desprèn la necessitat d'emprendre, al Raval, estratègies diferents de les actualment vigents (com tampoc a Brixton -Londres- i la Goutte d'Or -París-). Atès que el grau de molèstia produït pels escenaris de drogues és directament proporcional al consum públic de drogues per via intravenosa i a les seves conseqüències visibles, si es pogués persuadir els addictes que s'abstinguessin d'utilitzar drogues en públic, probablement la tolerància vers ells augmentaria i s'evitaria la necessitat de treure'ls del lloc.

Des del Pla municipal d'acció sobre les drogodependències de Barcelona estem convençuts de la necessitat de reduir riscos i danys a tots els implicats en el problema de les drogues. Per això intentarem comptar en tot moment amb un consens social i fomentar el desenvolupament d'un clima que afavoreixi la reinserció. Però aquest dret també s'ha

de guanyar amb conductes menys conflictives per part dels addictes. Els nostres agents de salut, actuant al carrer en el marc d'un programa d'intercanvi de xeringues, exercirien el paper d'apropar-se a l'addicte allà on sigui i conscienciar-lo per a un canvi, facilitant-li els mitjans. Conscients que la reducció individual de danys no sempre està exempta de molèsties per a la comunitat, encara que la beneficiï a llarg termini, tractem de buscar un equilibri entre la tolerància que permeti el desplegament d'estratègies de reducció de riscos/danys (programes de manteniment de baix llindar, intercanvi de xeringues al carrer i a les farmàcies, etc.) i la dissuasió orientada a prevenir l'establiment d'escenaris oberts, especialment dels concentrats, que podrien ser un focus d'atracció per al tràfic i podrien fomentar consums i problemes de tot tipus, com s'ha vist en altres escenaris europeus. En aquest sentit, recordem les experiències del Needle Park a Zurich i les d'Amsterdam, Rotterdam i Hamburg, entre les ciutats participants en el present estudi.